

Гордієнко Микола Іванович
к.е.н., професор,
завідувач кафедри економічного контролю та аудиту
Сумський національний аграрний університет

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА В КОНТЕКСТІ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Дослідження процесу законодавчого становлення та розвитку судової експертизи, дало нам можливість стверджувати, що ще за часів візантійського імператора Юстиніана (V - VI ст.) в законодавстві знаходило відображення питання експертного дослідження почерку в судових цілях. Для проведення дослідження рукописних документів необхідно було звертатися до дяків (піддячих), філологів, вчителів чистописання; з метою дослідження пошкоджень на одязі та тілі потерпілого залучали лікарів-практиків; дослідження фактів фальсифікації документа доручалися аптекарям і фармацевтам.

Разом з тим, як показала практика, ефективність таких експертиз була дуже низькою.

Тому нагальною потребою, стала необхідність підготовки високо кваліфікованих кадрів, створення незалежних спеціалізованих експертних установ, підпорядкування їх Міністерству юстиції України, залучення науковців для проведення експертних досліджень та участі їх в розробці та апробації методик проведення судових експертиз [4].

На сучасному етапі, в умовах переорієнтації на європейські стандарти та норми виникає необхідність розробки і впровадження новітніх підходів до організації судово-експертної діяльності, в тому числі в частині законодавчого закріплення значення, ролі та місця судової експертизи, як форми контролю.

Важливість досліджуваного питання підтверджує пункт 14 статті 92 Конституції України - «Виключно законами України визначаються: судоустрій, судочинство, статус суддів; засади судової експертизи; ...» [1].

Виходячи з цього, 25 лютого 1994 року був прийнятий Закон України «Про судову експертизу» [2]. Закон визначає правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки.

У статті 1 Закону № 4038-XII дано наступне визначення судової експертизи – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування або суду [2].

Призначення судових експертиз та експертних досліджень судовим експертам державних спеціалізованих науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України та атестованим судовим експертам, які не є працівниками державних спеціалізованих установ (далі - експерти), їх обов'язки, права та відповідальність, організація проведення експертиз та оформлення їх результатів здійснюються у порядку, визначеному процесуальним законодавством України [5, 6, 7, 8, 9, 10], Законом України «Про судову експертизу» [2] та Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [3].

Експертиза - це дослідження будь-якого питання обізнаною особою-експертом (від лат. *expertus* — досвідчений). На нашу думку вдалий вислів відносно судового експерта зробив Франк Хаббард: «эксперт – это человек, который больше уже не думает; он знает».

Судовий експерт, відповідно розділу II статті 10 Закону № 4038-XII, це особа, яка має необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань [2].

У статті 69 Кримінального процесуального кодексу України, визначено: «експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та

дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [5].

Цивільний процесуальний кодекс України стаття 53, дає власне визначення: «експертом є особа, якій доручено провести дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини справи, і дати висновок з питань, які виникають під час розгляду справи і стосуються сфери її спеціальних знань» [6].

Для роз'яснення питань, що виникають при вирішенні господарського спору і потребують спеціальних знань, господарський суд призначає судову експертизу, як це передбачено статтею 41 Господарського процесуального кодексу України [7]. Учасники судового процесу мають право пропонувати господарському суду питання, які мають бути роз'яснені судовим експертом (ст. 31) [7]. Остаточне коло цих питань встановлюється господарським судом в ухвалі.

Згідно статті 66 Кодексу адміністративного судочинства України, експертом є особа, яка має необхідні знання та якій в порядку, встановленому даним Кодексом, доручається дати висновок з питань, що виникають під час розгляду справи і стосуються спеціальних знань цієї особи, шляхом дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини у справі [8].

Із вище зазначеного, варто зауважити, що судова експертиза проводиться за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Статтею 242 п.2 КПК визначено обов'язковість звернення до експерта, щодо: 1) встановлення причин смерті; 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; 3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості; 5) встановлення статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях

щодо злочинів, передбачених статтею 155 Кримінального кодексу України; 6) визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням [5].

У відповідності до статті 145 Цивільного процесуального кодексу України призначення експертизи є обов'язковим у разі заявлення клопотання про призначення експертизи обома сторонами. Призначення експертизи є обов'язковим також за клопотанням хоча б однієї із сторін, якщо у справі необхідно встановити: 1) характер і ступінь ушкодження здоров'я; 2) психічний стан особи; 3) вік особи, якщо про це немає відповідних документів і неможливо їх одержати [6].

Для з'ясування та роз'яснення питань, що виникають під час здійснення виконавчого провадження як завершальної стадії судового провадження і примусового виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) іпотребують спеціальних знань, виконавець виносить постанову про залучення експерта або спеціаліста, що відповідає вимогам статті 20 Закону № 1404-VIII [9]. При цьому зазначено, що експертом або спеціалістом може бути будь-яка дієздатна особа, яка має необхідні знання, кваліфікацію та досвід роботи у відповідній галузі. Експерт або спеціаліст зобов'язаний надати письмовий висновок та усні рекомендації щодо дій, які виконуються в його присутності.

Провівши аналіз основних законодавчих актів, які на сьогодні врегульовують питання організації, порядку призначення та проведення, документального оформлення результатів судових експертиз, а також саме визначення головної особи – судового експерта, ми маємо різні трактування з усіх зазначених питань. Тому, щоб досягти ефективності судово-експертної діяльності задля, об'єктивного правосуддя, необхідно привести всі діючі законодавчо-нормативні акти до одного цілого.

Література:

1. Конституція України. Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Редакція від 30.09.2016 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Про судову експертизу. Закон від 25.02.1994 р. № 4038-XII. Редакція від 01.01.2017 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/4038-12>

3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз. Мін'юст України; Наказ від 08.10.1998 р. № 53/5. Редакція від 31.07.2015р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>

4. Про затвердження Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз. Кабінет Міністрів України; Постанова від 02.07.2008 р. № 595. Редакція від 15.11.2013 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/595-2008-%D0%BF>

5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Кодекс від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Редакція від 05.01.2017 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

6. Цивільний процесуальний кодекс України. Кодекс від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Редакція від 11.03.2017 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

7. Господарський процесуальний кодекс України. Кодекс від 06.11.1991 р. № 1798-XII. Редакція від 05.10.2016 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>

8. Кодекс адміністративного судочинства України. Кодекс від 06.07.2005 р. № 2747-IV. Редакція від 05.01.2017 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/page3>

9. Про виконавче провадження. Закон від 02.06. 2016 р. № 1404-VIII. Редакція від 17.02. 2017 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/ru/1404-19>

10. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-21). Кодекс від 07.12.1984 р. № 8073-X. Редакція від 10.03.2017 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.